Ann. III. Num. XXIII.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

BIS IN MENSE PRODIT

Pretium annuae subnotationis, *ante solvendum*, est: in Italia Libellarum 10; ubique extra Italiam Lib. 15; M. 12; Sch. 12; Doll. 3; Rubl. 6; Flor. 7 ½.

Inscriptiones et omne genus indicationes pretio aequissimo referuntur, quod est in extremis commentarii paginis Lib. 0.50 pro *unoquoque centimetro quadrato*.

Cuncta mittantur ad ARISTIDEM LEONORI *equitem, commentarii VOX URBIS possessorem et administratorem*

ROMA — Via Alessandrina, 87 — ROMA

Subnotatio fieri potest:

IN ITALIA
Apud Desclée, Lefebvre et Soc.
ROMAE, Via Santa Chiara, 20-21.

IN ANGLIA
Apud Burns and Oates
LONDON W. – 28, Orchard Street.

IN CIVITATIBUS FOEDERATIS AMERICAE SEPTENT.
Apud Commissariat of the Holy Land.
NEW YORK, 143 w 95th St.

IN CANADA ET NEWFOUNDLAND
NEW YORK (U. S. Americ.), 143 w 95th St.

IN BELGICA
Apud Desclée, Lefebvre et Soc.
BRUXELLES, Rue de la Montagne, 52.

IN GALLIA
LUGDUNI — Apud Desclée, Lefebvre et Soc. — Rue Victor Hugo, 5
LUTETIAE PARISIORUM — Librairie Vic et Amat, Charles Amat Succ. — Rue Cassette, 11.
INSULIS (LILLE) — Apud Desclée, Lefebvre et Soc. — Rue de Metz, 41.

IN HUNGARIA
Apud C. B. Liptay, corresp. de Hongrie
BUDAPEST, Palais du Théatre National.

RERUM INDEX

ROMAE

EX OFFICINA FORZANI ET SOCII

M DCCCC

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

ROMAE - Via Alessandrina, 87

Prospectus Subnotationis ann. MCMI

(Vid. in secunda operculi pagina).

Ann. III. ROMAE, Kal. Decembribus MDCCCC. Num. XXIII.

VOX URBIS

DE LITTERIS ET BONIS ARTIBUS COMMENTARIUS

PRETIUM SUBNOTATIONIS:
In Italia: Lib. 10 — Ubique extra Italiam:
Lib. 15, M. 12, Sch. 12, Doll. 3, Rubl. 6, Flor. 7 ½.

BIS IN MENSE PRODIT

POSSESSOR ET ADMINISTRATOR:
ARISTIDES LEONORI, eques.
ROMAE - Via Alessandrina, 87.

OECONOMICAE ET SOCIALIS DISCIPLINAE PROGRESSUS (1)

Disciplinarum genus multiplex, quibus nostra claruit aetas, considerantibus patet vix ullam tam vehementer populos commovisse, quam pecuniariam, sive *oeconomicam* disciplinam, ob acutissimum illum bonorum terrestrium stimulum, quo ad ipsam prae ceteris ducimur. Quamobrem si Weissio placuit praesens appellare saeculum gerendae reipublicae, nobis rectius videtur eidem nomen imponere ab administranda pecunia provehendisque commerciis, hoc est a disciplina, quae *socialis* vel *oeconomica* dicitur.

Nulla vero ferme doctrina tam subitam fortunam, tam splendidam tamque constantem nacta est, quam quae, in huiusmodi re, scholae *classicae* seu *liberalis* nomen accepit.

Anno enim 1776, quo Adami Smith liber in lucem editus est, cui titulus *De causis opulentiae nationum*, oeconomica disciplina primum iuxta philosophiae rigidos canones tractari coepta est, attigitque hominem seorsim a principiis quibus humana nititur societas, qualia sunt morum iurisque praecepta, habita tantum ratione materialis boni. Inde Adami illius consilia e Kantianis deducta doctrinis, a discipulis aucta, oeconomicam doctrinam liberam illam quidem, sed crassiorem effecere, magisque accommodatam singulis, quam societati. Anglica haec ratio athenaea omnia occupavit, negotiatorum in morem consuetudinemque deducta est, ius privatum in Codicibus, ius publicum in rerum publicarum administratione informavit, contractuum libertatem ubique contulit. Eidem quasi epica fama per Cobden et Bright est constituta; sanctio publice addita gallico commercii foedere cum Anglis inito anno 1860; fastigium vero impositum splendore illo divitiarum alterius imperii Napoleonici; gloriosa denique manifestatio accessit in recensione universa Lutetiae Parisiorum habita anno 1867.

Sed tanti aedificii fundamenta abditis corrodebantur aquis, quas inter hodierna « socialis quaestio » properabat, cuius augmentum ipsa liberalis oeconomica doctrina maxime iuverat. Ea enim universalibus concepta formulis varietatem ac libertatem veterem nationum posthabuerat, hominesque singulos quasi ab ceterorum societate seiunctos considerans, imbecilles contra fortes posuerat, pugnam inter proletarios et divites auxerat, corporis utilitatibus et commodis, magis quam animorum paci concordiaeque prospexerat. Inde adversae doctrinae paulatim enatae sunt, quarum praecipuae tres sese mutuo fulcientes, prima *historico-socialis* appellata, altera *politico-socialis*, a iunioribus oeconomiae cultoribus in coetu ad Eisenach excogitata, ut reipublicae munera ad rem investigarentur; tertia denique *biologica*, quae leges socialis progressus inter hominum conatus ad divitias assequendas perscrutatur. Tres huiusmodi scholae in idem conspirant, hoc est in Hegelianum *pantheismum*; adeoque totius oeconomicae investigationis centrum a singulis hominibus ad eorum societatem transfertur, ita ut iam homo nihil sit, societas omnia; veroque nomine *sociologica* appelletur *oeconomia*, iuxta ipsius Hegelii celeberrimum effatum: « Nihil est in rerum universitate, sed omnia fiunt ». His itaque innixa principiis et assidua rerum investigatione et experientia adiutrice, novi critici doctrinas omnes veteris scholae aliam post aliam everterunt. Ad hoc vero demolitionis opus socialistarum doctrinae, quae praecipue post seditiones anni 1848 philosophicam formam induerant, plurimum contulerunt.

Has inter contentiones *oeconomia socialis christiana* orta est: eam Görres, Villeneuve, de Bargemont, Sismondi primi revelarunt; in Lovaniensi athenaeo Perin primus docuit, in philosophicam formam a. 1862 a Ketteler scriptis redacta est, et in Summorum Pontificum encyclicas litteras post annum 1878 recepta. Nunc autem propugnatores habet Jannet, Pascal, Lemire, Antoine, Pottier inter Gallos; Ricarby, Devas inter Anglos; Winterer, Hitze, Cathrein, Pesch, Hertling inter Germanos. Qui quidem Sacri Evangelii principiis innixi, iunioribus viribus formas saeculi varias in unum cogentes, in id contendunt, ut *subiectivismum*, quod pessimum hodiernae philosophiae malum est, homines renuant, aliquid absolutum in utilitatis legibus esse cognoscant, et singulorum iura cum iuribus societatis concilient.

Suborta haec, ruente in exitum saeculo, christianae oeconomicae apta planeque naturae consona ratio, ad se perductura olim et conciliatura ceterarum scholarum legitima vota, pignus profecto est renovandae societatis, totiusque disciplinae socialis. Atque instaurari quidem sensim doctrinarum huius generis aedificium hodie cernimus ac sentimus. Tria interim ad rem memorare est recepta iam et indubia principia:

I. Societatis humanae formam esse *organicam*; id est non ex hominibus singulis, quasi atomis fortuito admotis atque coactis, ortam, sed ex ordinibus, datis legibus atque nexibus, inter sese obligatis.

II. Mutuam igitur inter huiusmodi ordines caritatem interesse oportere, atque exerceri, nec, ut contra calumniantur liberales, ordinis in ordinem pugnam, nationumque gentiumque perpetuum bellum. Etenim cuiusque gentis historia eiusdem ordinibus statuendis praebet fundamentum, neque ordines manere possunt, qui variae historiarum indoli non aptentur. Sed socialis communio exsurgit pariter ex ordinum coordinatione, quorum singuli sua libertate gaudeant. Respublica vero ad haec omnia firmanda et veluti obsignanda advocatur, unde iam apud geminas iuris veteris partes, ius publicum et privatum, altera viget paulatim atque roboratur, ius sociale.

III. In duas has formas sive ordinis sive communionis socialis tertia dominatur, quae societatis studiosum impellit ad humanitatis supremam legem enucleandam. Quaestio historiae ad philosophiam pertinet: atqui notum est humanitatis progressum tribus praecipue modis fuisse explicatum. Prima est explicatio eorum, qui *materialistae* appellantur. Hi progressum omnem tum societatis, tum reipublicae, tum litterarum, tum ipsius religionis a variis populorum necessitatibus atque utilitatibus repetunt. Pone subit doctrina evolutionis vitae, qua contenditur formas omnes progressus ex quotidiana illa pugna et lucta pro ipsa vita exsurgere; ex eaque contentione acrioris mentis viros ad perfectionem in dies et ulteriorem usque cultum impelli. At perperam. In id enim, quasi sponte sua, confluere videntur recentiorum philosophorum sententiae, ut memoratam illam utramque doctrinam respuant, collocentque causam omnem humani ascensus in evolutione sublimioris, ut ita dicam, regionis animae. Christiana huiusmodi ratio hac una maxime re principatum obtinebit, quod in factis pervestigandis versabitur. Nam, si brevi, si quando lucidum quoddam socialis disciplinae culmen micabit, exsurget, id sese attollet, tamquam ex fundamento, a disciplinis omnibus, quae facta scrutantur, praesertim ab historia.

Nondum quinquaginta defluxerunt anni, ex quo historia omnis christianae renovatae humanitatis radicitus est immutata. Qua ex indagine perspicue patuit lex, unde progressus viae interdum perverti visae sunt. Ex iis innotuit, hodiernam, quam vocant, socialem quaestionem, ex renovata xv saeculo humanitate esse productam, hodiernumque socialismum nobis impendentem quasi poenam esse et pretium ordinis illius deleti, iuxta catholica documenta, media, quam dicimus, aetate, vigentis.

Itaque nova haec doctrina quaestiones omnes publicae oeconomiae splendide illustrat, praecipue quae divitiarum distributionem spectant collatae cum ceteris quae iustum, aequum, et socialem caritatem attinent; non enim quaestiones huiusmodi augendarum divitiarum disciplinam tantum respiciunt, sed hominem ipsum tangunt eiusque commercia.

Doctrina de mercede labori debita pertractata funditus est; reiectaque paullatim crudeli illa formula oblationis et petitionis, locum cessit doctrinae de fructu operis ac laboris, cui operarius iure devinctus est. Lucrum, quod operum gestores sibi comparant, veluti summi laboris pretium, in quod, ut bona fructus faciant, ipsi incumbunt, patronos invenit; at pecuniae foenus, etsi frustra Böhm-Bawerk illud defenderit, male excusatur, nisi ad indemnitatem, quam veteres canonistae invenerant, confugiamus.

Hodierna bonorum ratio, quae tot ac tanta incommoda parit, novas oeconomiae studiosis doctrinas, rerumpublicarum moderatoribus novas leges suasit; ita ut oeconomiae christianae documenta, quibus semper cautum est, ut pecuniae laboribus inservirent, nec labores opprimerent, veracem triumphum assequuta sint.

(1) Iucundissimum semper, pariterque utilissimum lectoribus fore duximus, si quae Iosephus Toniolo Italus, recentioris disciplinae socialis magister ubique clarus, humaniter communicasset, ea statim nostris lectoribus exhiberemus. Id hodie quoque feliciter obtigisse gaudemus, quum liceat earum rerum summam referre, ipsius magistri benevolentia redactam, quas ille in Monacensi omnium eruditorum coetu nuper coacto eloquentissime disseruit. — *v. u.*

PROSPECTUS SUBNOTATIONIS

Commentarii VOX URBIS

ANNO MCMI

Pretium annuae subnotationis est: in Italia Lib. **10**; ubique extra Italiam Lib. **15**; M. **12**; Sch. **12**; Doll. **3**; Rubl. **6**; Flor. **7 ½**

recto tramite mittendum

ad **Aristidem Leonori** equitem, commentarii ipsius possessorem et administratorem

ROMA - Via Alessandrina, 87

PRAEMIA SOCIIS CONSTITUTA

I. - Qui nomen commentario dederit pretiumque subnotationis sive diribitoria chartula, sive credita et commendata epistola recto tramite miserit uti supra, pridie kalendas Octobres an. MCMI **praemium sortietur, quod ad provehenda studia dicitur.** Idem **tot aureis nummis constabit,** quot

Summam Mille Libellarum

(1000 francs)

aequent.

II. - Qui e sociis chartulam, quam ad hoc accipiet, remiserit suo ac duorum e sociis novis subscriptam nominibus, pro duobus tantummodo commentariis solvet pretium; tertium dono habebit; atque tamen tria nomina in urna ad praemium consequendum versabuntur.

III. - Qui cito subnotationis pretium mittet, a die creditae diribitorio pecuniae numeros commentarii accipiet usque ad expletum annum MCMI.

Rossanius noster de fide Christi per Iaponiam triumphis bene auguratur, citius adimplenda, opportunum medium existimo *outa* carmina posse praebere. Haec si quis callide et perite condiderit, ea enarrans et canens quae religio nostra in sacris libris, in Evangeliis, in sanctorum historiis pulcherrime praebet, audientium vel legentium animos divinis documentis facilius imbuet, et ad christianam credendi et vivendi rationem suavius pariter et planius deducet.

I. ANTONELLI.

DE SEPTEM VERSIONIBUS LATINIS

"CASSANDRAE" SCHILLERIANAE

(SYMBOLUM AD HISTORIAM POESEOS NEOLATINAE).

CARMINIBUS aevi recentioris latine reddendis mirum quantum delectabantur multi homines docti saeculi XIX. Quae vero huic studio originem debent opuscula, ea dispersa latent in bibliothecis, situ et mucore obducta oblivionique paene mandata. Nulla adhuc exstat commentatio, ubi de hisce sane ingenuis lusibus fusius agatur; si excipis libros quosdam metricos (1) et prolegomena ad collectiones carminum neolatinorum (2), tacetur omnino de latinis interpretibus poeseos recentioris. Attamen erant in eorum numero viri, qui adeo dextere canere sciebant fidibus latinis, ut exemplaria antiqua Vergilii, Horatii, Ovidii et elocutionis suavitate et versuum nitore cum laude aemularentur. Quamobrem digni sane sunt, quorum memoria ab interitu vindicetur.

Carmina recentiora duplici ratione transferri possunt in sermonem latinum: aut enim interpres poesin latinam antiquam imitatur, aut latinam aevi medii; id est aut carmen induit versibus hexametris, pentametris aliisque, quales veteres formabant poetae, aut metro archetypi retento versus pangit syllabarum accentus grammatici ratione habita, eosque simili distinguit exitu, ita ut ὁμοιοτέλευτοι evadant. Si quis priorem sequitur rationem, multum recedere saepe cogitur a verbis poetae, quem sumit convertendum: immo carmen potius retexit vel refingit, quam convertit. Qui vero alteram praefert rationem, ei magis premere licet verba archetypi. Utrumque conversionis genus suos nactum est fautores et cultores. Quid? quod erant, qui utroque pariter delectarentur, velut I. D. Fuss (doctor in athenaeo Leodiensi, natus a. 1800), vir non minus archaeologiae peritus, quam linguae latinae scientia insignis.

Ex omnibus vatibus aevi recentioris maxime alliciebat interpretes latinos Schiller, Germanorum poeta longe celeberrimus, cuius carmina nonnulla iterum iterumque latinitate donabantur. Imprimis saepe vertebatur *De campana carmen* (*Das Lied von der Glocke*) et duo carmina, quorum argumenta ex mythis ad bellum Troianum pertinentibus petita sunt: *Cassandra* et *Hectoris discessus* (*Hektors Abschied*). Mihi quidem ipsi contigit conquirere non minus *septem* versiones *Cassandrae*, quas hic limae criticae subiicere non puto a re alienum.

Prius quam opus propositum aggrediar, pauca praefanda videntur de argumento et forma carminis Schilleriani. Est autem argumentum huiusmodi: Polyxena, Priami filia, Achilli desponsa, omnes laetantur Troiani fore, ut luctuoso bello finis imponatur. Communis gaudii non fit particeps Cassandra, soror Polyxenae, quippe quae vaticinandi munere ab Apolline praedita, mente iamiam cernere sibi videatur calamitatem patriae imminentem. Relicta igitur urbe nemus petit Apollini sacrum, ibique graviter queritur de sorte popularium suorum, quod vana spe occaecati fausta quaeque sibi spondeant, nec futuram cladem provideant; nec minus dolet vicem suam, quod mala, quae praesagiat, nequeat avertere. Vix finit querelas, cum clamor oritur in urbe peremptum esse Achillem. Ita spe pacis reconciliandae exstincta, exitium imminet Troiae.

Poema constat sexdecim strophis octostichis, in quibus alternant tetrapodiae trochaicae acatalecticae cum catalecticis. Versus simili exitu inter se devincti sunt iuxta normam: *ab*, *ab*, *cd*, *cd*.

Hoc igitur carmen, quod argumenti gravitate et intimos animi sensus exprimendi arte ac subtilitate vehementer movet percellitque animos legentium, latine verterunt: *a)* Gustav Feuerlein, a. 1831; *b)* Theodorus Echtermeyer, a. 1833; *c)* I. D. Fuss, a. 1823 et 1837; *d)* C. Eidenbenz, a. 1838; *e)* Venceslaus Al. Svoboda, a. 1845; *f)* Ernestus Reinstorff, a. 1885 et 1895; *g)* Fredericus Strehlke, a. 1885 et 1894 (1).

(Ad proximum numerum).

FR. PALATA.

(1) Velut: *Praktische Anleitung zur Kenntnis und Verfertigung lateinischer Verse* von FRIED. TRAUG. FRIEDEMANN, Leipzig, 1836-1840.

(2) Imprimis ADOLF PERNWERTH VON BAERNSTEIN, *Imitata*, Leipzig, 1897.

(1) Omnes munere docentium fungebantur. Mihi praesto sunt editiones: 1) *Schilleri lyrica omnia latinis modis aptare tentavit* G. FEUERLEIN, Stuttgardiae, 1831; 2) ECHTERMEYER et SEYFFERT, *Carmina aliquot Goethii et Schilleri latine reddita*, Halis Saxonum, 1833; 3) FUSS: *Poemata latina*, Leodii, 1837; 4) *Deutsche Dichtungen... metrisch in's Lateinische übersetzt* von C. EIDENBENZ, Ellwangen, 1838; 5) *Selecta Frederici Schiller carmina rhythmis latinis similiter desinentibus reddidit* SVOBODA, Pragae, 1845; 6) *Carmina nonnulla poetarum recentiorum Germanicorum in latinum convertit* REINSTORFF, Hamburg, 1895; 7) STREHLKE, *Deutsche Lieder in lateinischer Uebersetzung*, Berlin, 1885.

NIGRITARUM COMMERCIUM

EX quo Speke, Barker, Livingstone ceterique fortissimi Afrorum litorum exploratores Africae latebras virtute audacissima ita itineribus persulcarunt, ut barbaros earum regionum incolas nostrae humanitati quodammodo primi addiderint, gavisi sunt plures iamiam reputantes ultimum veteris servitutis perfugium, cui inhospitales plagae favebant, proxime iri deletum. Eadem pollicebantur simul quae ad Nili fluminis recognoscendos fontes deducebantur expeditiones, neque uberiores inde fructus augendae sapientiae futuri videbantur, quam qui libertati humanitatique provehendae manerent.

Multis immo abhinc annis Europaeorum populi iunctis viribus et copulatis armis servorum foedissima commercia, quae per late patentes Atlantici oceani fines exercebantur, prorsus deleverant; inque Dahomey regno atque in finitimis regionibus, quas Nigrum flumen irrigat, cautum erat tandem armis et edictis, ne ex belli iure captivi in naves congererentur, neve ad eorum corporum libertatisque quaestum faciendum abducerentur ex patria.

Patebant nihilominus binae adhuc turpissimo commercio viae, quarum aliam ex Zanzibar mercatorum huiusmodi genus inibat, aliam adversam ex Nilo. Sed hae quoque exploratorum conatibus rerumque publicarum curis servorum miseris turbis occlusae sunt. Una tamen mansit, quae ex El-Obeid (quam Arabes ex recentissima Mahdistarum secta civitatem sanctam habent) Kordofan regionem transit, inde septemtrionem atque occidentem versus, etsi millia millibus dissita passuum, gemino tamen cum Nilo flumine pergit itinere, postea ad laevam flectens Libyae desertum Saharaque fines, qui Tripolim attinent, persulcat, Murzuck usque ad urbem, quae Fezzan regni caput est. Hanc si quis Europaeus viator viam percurrit, candidis passim ossibus nitentem videt, et cadaveribus hinc et inde obtectam miserorum omnium qui, antequam ad nundinas pervenissent, in itinere occubuerunt. Ita Anglorum conatibus frustra adhibitis et fractis, Arabes vaferrimi pecudum more Nigritas ad servitutem adhuc deducunt.

Cameli plurimi miserae turbae ad frontem properant, equites ballistis lanceisque instructi per ordinem omnem discurrunt, ut iter moderentur. Horum nonnulli fustes et flagella ex hippopotami corio distringentes, si quis forte claudicet, vel remittat gressus, iterum iterumque percutiunt. Ita quo magis properat ordo, eo magis deterior fit tot miserorum adspectus. *Djellaks*, selectorum equitum, crudelitate compulsi, viri saepe fortissimi, mulieres iuvenes admodum, pueri nudato dorso, quem fustigatio saepissime sanguine irrigat, vi horribili sibi inlata frementes, oculis ob intimum angorem dilatatis, supremo luctu premuntur, ne, fracta ictu cervice, belluarum in escam derelinquantur. Turbam enim ex una in alteram stationem belluae sequuntur, iisque castrametantibus integra semper nocte adsunt. Qui validiores sunt viribus ita praeeunt; nonnulli bini chordis devincti progrediuntur, alii ligneum orbem circa collum suspensum gestant, alii graviora pondera compedibus pertrahunt. Manus autem funi obligantur, quae ex captivi, qui praecedit, collo descendit: his omnibus ne seditio exoriatur mercatores provident.

Si qui autem inquieto magis animo sint, nova fune ad equitis cuiusdam ephippia connectuntur, atque ad equi saltus et cursus horridos et ipsi impelluntur. Puellarum centuriae, pretiosissimae veluti praedae, seorsim in camelorum dorsibus consident. Harum praecipua est mercatoribus cura, ut optime corpora enutriantur, quae potissimum mercis pretium constituunt, totiusque itineris labores ingenti foenore rependent. Sunt plurimae pulcherrimae sive nigerrimo, sive nigricante, sive albicante etiam corporis colore: ex Der-Nuba montibus enim, ex lacuum regionibus, ex Aethiopia virgines rapiuntur. Adest quoque camelorum manus ad convehendos pueros, qui diuturnum calcare iter nequeunt, hos nimirum, sive magnis rubrisque in canistris, sive gibbis adligatos, gigas bellua gestat, quamvis et matres sint, quae lactentes humeris aut ulnis sustineant. Interdum, fractis tandem viribus, humi servus procumbit. Advenit statim custos, et, diro flagello veluti calcari admoto, ut iterum suggat fessum plectit. Quod si ille nequeat, ordinis ducem appellat, qui equitans progreditur et prolapsum quanti venumdari possit aestimat. Inde, si operae pretium videatur, conspersо aceto refici miserum atque camelo imponi iubet, si contra nimis senem, aut imbecillem, aut exhaustum putarit, derelinquendum decernit; quem cito obsequentes belluae avide vorabunt.

Hora refectionis adventante consistit turba omnis, ducesque ad epulas consident, dum servi, custodibus saepti, veluti canes vilibus escis hordeo vel tritico crudo, vel herbis palmarum oleo et adipe conditis reficiuntur. Puellae contra dactylibus ficisque, et si qui alii sunt dulces fructus, donantur; interdum etiam una cum ducibus ad lauta convivia conveniunt, ut optima valetudine ad venditionem fruantur. Haec inter moventur saepe clamores et questus ex hoc vel illo servorum agmine vel quod cibus satis non sit, vel quod vilis atque corruptus videatur. — Accedit tunc princeps rem cogniturus, centenisque ictibus rependi seditiosos iubet, ac flagellatorum inter lacrimas et querelas refectio absumitur. Post cibum quieti tempus datur, advigilantibus undique custodibus ne quis fugam capiat, quamquam ob adiectos pedibus compedes impossibile plerumque id evadit. Ita integro saepe vel binis mensibus deducitur iter.

Has turbas Angli vel Aegyptii milites inopinato nonnunquam aggrediuntur, disiiciunt, dominos captantes, punientes, et captivos in libertatem restituentes; sed vindicatorum plures saepe ad alios confugiunt dominos, qui, medio in deserto, eos saltem fame obire non sinant; quamquam haud raro fit ut, pro re nata, ipsi pessimos inter raptores vicissim postea recenseantur. Mediis enim

Similis immutatio circa terrarum fructus facta est, ne, dum ordines qui solum possident elato semper graminum pretio divites fiunt, agricolae extenuentur, quorum panis gravior in dies pecunia emitur.

Fructuum enim vim praecipuam esse veluti naturae privilegium, Cohn, Mithoff, Scheel, Devas assidua inquisitione comprobarunt, unde christianae doctrinae aequitas patuit, qua dominis non iura tantum, sed etiam onera et munia adscribuntur. Schola denique a Malthus nuncupata, quae docet multiplicari in dies humanum genus supra quam ferant sustentandae vitae rationes, omnium sententiis deleta est, praecipue Baghehot, Ingram, Ritchie, Marshall, Sidgwick.

Ex quibus omnibus latius aliquid concludendum est. Magna sunt eaque amplissima quae huiusmodi disciplinae pollicentur, quippe quae paulatim ad christianae cuiusvis doctrinae metam contendant. Quae quam coordinatio omnibus hodiernae sapientiae defectibus occurrere potest, pignusque ultro offerre de futura sapientia tandem aliquando instauranda. Quaestio enim, quae inter fidem atque scientiam nexus vestigat, viva semper est; neque enim Brunetière unus ait: «scientia fide eget», sed et Balfour ille Anglus nobilis vir qui librum ad hoc conscripsit *The fundament of belief*, ipseque Heckel, opere cui titulus: *Monismus, [illegible] scientiam atque religionis nexus*. Quod positivistae philosophi docuerunt, veritatem absolutam hominibus imperviam, id a philosophiae dignitate alienum est; animus enim hominis certitudinem quaerit. A fide itaque non est metus; hodierna humanitas vera innumera investigavit atque collegit, quae nunc coordinare iam praestat atque in unum digerere.

Sunt quaedam ex Wundt successibus effatis, quae cum sancti Augustini ceterorumque Ecclesiae Patrum sententiis concordant. Christiana doctrina totius mundi secreta detexit; neque philosophus ullus, nisi christianus, esse potest, qui phoenomena mundi omnia cum veritate immutabili universalis metaphysices coniungat: una enim tantum est christiana sapientia, quae Ezechielis verba iterare possit: «Ossa arida, audite verbum Domini!»

Iosephus Toniolo.

DE IAPONIENSIUM POESI

Populum Iaponicum, virum maiorum sermonis, quo incenditur, studio nobis coniunctissimum omnique humanitate optime excultum, Iaponiam, eiusque civium mores, non tam ob citissimos ascensus excellentes, quam ob incultam adhuc barbariem reprehendentem hoc ipso in commentario recens audivi (1).

Ad eas tamen spes, quas ipse, iuxta animadversionum suarum finem, pandit, laeta mente et iucundo auspicio meum quoque inclinare animum libere fateor. Fiduciam vero etsi potissimum erigant Evangelici verbi fecunda satio, quam omnes speramus auctum iri in dies, itemque mirus illius gentis in universa humanitate progressus, est tamen aliquid, plerisque Europaeorum forte non notum, neque perspectum, unde felicissime augurari de futuris Iaponiensium fatis liceat.

Equidem, si quid suave et blandum, si quid lene, gratum et iucundum ad molliendos animos et flectendos valet, id profecto esse reor dulcia otia musarum, ac melica verba. Ego autem, ex quo iuvenis admodum atque lycei inter studia receptus, Petri Loti, Gallici scriptoris, quo paucos elegantiore aut exquisitiore et animo et calamo pollere sentio, fabellam iaponios enarrantem mores perlegi, cui puella a chrysanthemo vocata nomen dedit illustre, statim insolitam omnis poeseos vim ex tantis naturalis pulcritudinis splendoribus erumpere, propriumque carminum flamen ex mari, ex viridis montibus, ex floribus, exque silvis ultimae illius regionis spirare iucunde coniectavi. Enimvero, cum sive urbana, sive rustica multitudo pulcherrimis rerum adspectibus percelli se usque senserit, atque ad blandos erigi sensus, simul bonas artes omnes, tum architecturae, non in templorum tantum molibus, sed in domuum et casarum exstructione, tum picturae quibus parietes et utensilia domestica sedulo exornantur, tum musices denique ac poeseos excoluit. Dilexit itaque semper populus artifices, maxime poetas, et non secus ac sacerdotes suos, et magistros et philosophos, ex ultima antiquitate est veneratus. Enarrabat sane Gallus scriptor alta inter noctis silentia frequentissimum undique, non tantum inter urbanas ferias, sed etiam inter montanas solitudines, chelyon fidiumque sonitum exaudiri et hominum vel mulierum voces una concinentes cantiunculas, moesto plerumque rhythmo atque leni modo aptatas.

Apud Iaponienses enim, uti est nativa carminum indoles, neque poesis a musice, neque musice a poesi seiungitur, quae non modo antiquissima et vulgatissima per omnes imperii insulas est, sed quamdam veluti moralem philosophiam semper olet, sententiarumque sapientiam, fulgidis abditam versibus, nitentibusque imaginibus plerumque tradit. Effluxit id, puto, ex singulari illa vivendi ratione, qua ex ultima antiquitate semper deinde poetae usi sunt. Qui, non aliter ac brahaminici sapientes, anachoretae more, ut plurimum, in montium solitudine sese recipiebant. Locum enim cum selegissent apricum satis atque amoenum, unde et silvarum et aquarum et agrorum pateret lectissima visio, casam sibi ex arborum ramis, vel ex tabulis – ligneae enim plerumque domus incolarum – sibi suis manibus instruebant, congestisque secum, non modo graminibus et frugibus, quae ad vivendum media suppeditarent, sed et magno papyri onere, singula quae circumstabant contemplabantur. Tunc florum colores, avium volatus, solis ortum atque occasum, siderum lunaeque fulgorem, hiemis nivales procellas, veris laetissimas pompas, omnia singulis foliis, qua meliori arte versus effingendi callerent, reddebant et reddunt, contendentes saepe ut aliquod ad vitam ducendam aptum documentum vel monimentum sub versuum specie elegantissime enucleent.

Europaeis autem vel Americanis lectoribus, quorum omnium universae litterae iuxta Graecorum aut Latinorum exempla tot a saeculis constanter effluxerunt et provectae sunt, insolitus sane, inusitatusque scribendi modus, loquendi forma inaudita, carminis motus, similitudines atque imagines barbaro fucata colore profecto videantur. Et sane aliquantulum ea carmina in illa inclinare crediderim, quibus decimoseptimo vertente saeculo Gongora Hispanus, Marinus Italus funesto exemplo scribendi omnem artem perverterunt, vel quae hodie, qui decidentes, vel declinantes, aut symbolistae nuncupantur, inani prorsus, etsi lectissima dicendi forma, inutiliter saepe, saepe etiam nocentissime effingunt. Nam imperatoris, puta, effatum, non ab eius nomine commemorant, sed tamquam «leonis» vel «draconis» verbum; Iaponiam regionem «florentem cerasum» vocant; mulieris vultum cum lectissimo flore comparant, eiusque fluctuantes gressus cum salicibus, quae flante zephyro fremunt: «Si quis petierit Yamato (id est Iaponiae) adspectum, respondite», ita Motoori Norinaga, poeta vulgatissimus scribit, «cerasus est montanus, pulcherrimus, qui sub sole fulgido odores suavissimos spargit».

His formulis atque imaginibus Iaponiensium poesis a bis mille et quingentis viget annis; memoriae immo et traditiones fabulosae primaevae aetatis, cum Iaponiam dii incolerent, auctorem carminis primi recinunt canem fuisse, qui στρωφήν ex una et triginta syllabis optime digestis descripsit, cuius primus versus et tertius, quinque, secundus, quartus et quintus septem syllabas habent; στρωφήν huiusmodi *outa* vocant, eiusque semper ad formam, hodiernis quoque diebus, carmina effinguntur. Id carmen adeo acceptum populo et vulgatum est, ut ipse imperator et optimates, pariterque plebs urbium et agrorum in illud effingendum incumbant, saepe immo apud honestioris ordinis cives dies et vesperae in parvis illis strophis condendis deducantur, quarum summa brevitas summam difficultatem constituit. *Tanzaku* chartae frustulum vocant, quo plerumque suum quisque carmen describunt, cuius triginta vix syllabis sensus omnes et animi motus exprimere vates cogitur.

Est quidem *outa* illa tum amoris efficax epistola, tum deprecationis praepotens formula, qua et imminens ipsius hostis gladius saepe retardatur, et vel deorum irae placantur, vel libertas et divitiae parantur. Poeseos enim amore fervidissimo incensus saepe Iaponius vates, artem, munus, officium negligit, in egestatem saepe ruit, at ditioribus semper sociis musarum devotis iuvatur et alitur: legendi aut scribendi nunquam intermissus labor multos oculorum acie, multos etiam recto rationis lumine orbavit.

Id Huawa Kenghiò inter ceteros contigisse dicunt. Qui tamen, lumine captus, solus iter facere coepit, carminum suavitatem ubique occurrentibus effundens. Inerat in eo tanta pulcrarum rerum memoria, ut passim deos precaretur, ut sibi oculos redderent ad eas rursus percipiendas: amici cum advenissent dum blanda luna imminet, eumque fervide orarent ut de Diana conderet versus: — Atqui — ille lacrimans reddidit — eccur lunam suavissimam videre nequeo? Oh utinam flos illa fiat quem blandire digitis possim, ut odore suavissimo animam reficiam! — Quae sensus suavitas deos tandem ipsos vati adversos flectere ac vincere potuit! Narrat enim Iaponia plebs quodam vespere ad Alaski templum, pulcritudine eximia celeberrimum, Huawa Kenghiò pervenisse, omnem inibi noctem perduxisse, deumque *Kami* poemate notissimo rogasse ne pulcritudinis adspectum ultra denegaret, et mane sequenti inopinato oculos eius apertos iterum fuisse ac locum amoenissimum undique conspexisse.

Nec minus potuit Takarai-Kikaku poetae, quem veluti sanctum Iaponii habent, oratio. Annua iam siccitate agri laborabant, arescebant sulci et glebae, fames horrida agricolis squalentibus imminebat. Poetae per agros aridos iter facienti, rustici orantes occurrunt ac supplicant ut *outa* carmine deos deprecaretur. Cum itaque ille diu meditatus versus fuisset, ac descripsisset, nexis manibus recitavit: nec longum temporis momentum effluxit, cum statim nigricat caelum, congeruntur nubes, tonitrua strepunt, pluviaque foecunda tandem decidit.

Hodiernis diebus idem semper est huius generis carmini honos, sed verba et versus expolitiore semper stilo curantur: vis enim carminis pulcre effici eo maior et hodie habetur, quo plurima in versibus nitent. Quare, ut sermonem concludam, ad ea, quae

(1) Cfr. an. III, n. XX.

venuti gloriae monumentum, unum tamen ex millibus fuit operibus, quae in diuturna vita ad ultimam usque senectutem labore assiduo Florentinus artifex perfecit. Nummi, monilia, torques, candelabra, vasa, ceteraque auri argentive vel aeris utensilia, quae sculpsit vel caelavit, nemo dinumeraverit. Ea plerumque temporum vicissitudines absumpserunt, sed quae reliqua sunt tale peritiae fastigium artificem assequutum testantur, quo perarduum sit semper vel imitantibus pervenire. *Iupiter fulminans, Nympha Fontis Bellaquei*, quae Francisco I Galliae rege iubente effinxit, florentino *Perseo* digni comites erant; lignea tandem vel eburnea sculptilia, scrinia, sacrae icones, si quae adhuc a viris fortunae carissimis possidentur, subtili operis artificio nostrorum admirationem prorsus evincunt, ut non inviti Benvenuto assentiamur magno sese hiatu extollenti:

Che molti io passo, e chi mi passa arrivo!

A. Costaggini.

DE "SIDEROSTATO,,

Clarissimo viro A. Vieillot Petrus Alexander Maria Rovitti s. p. d.

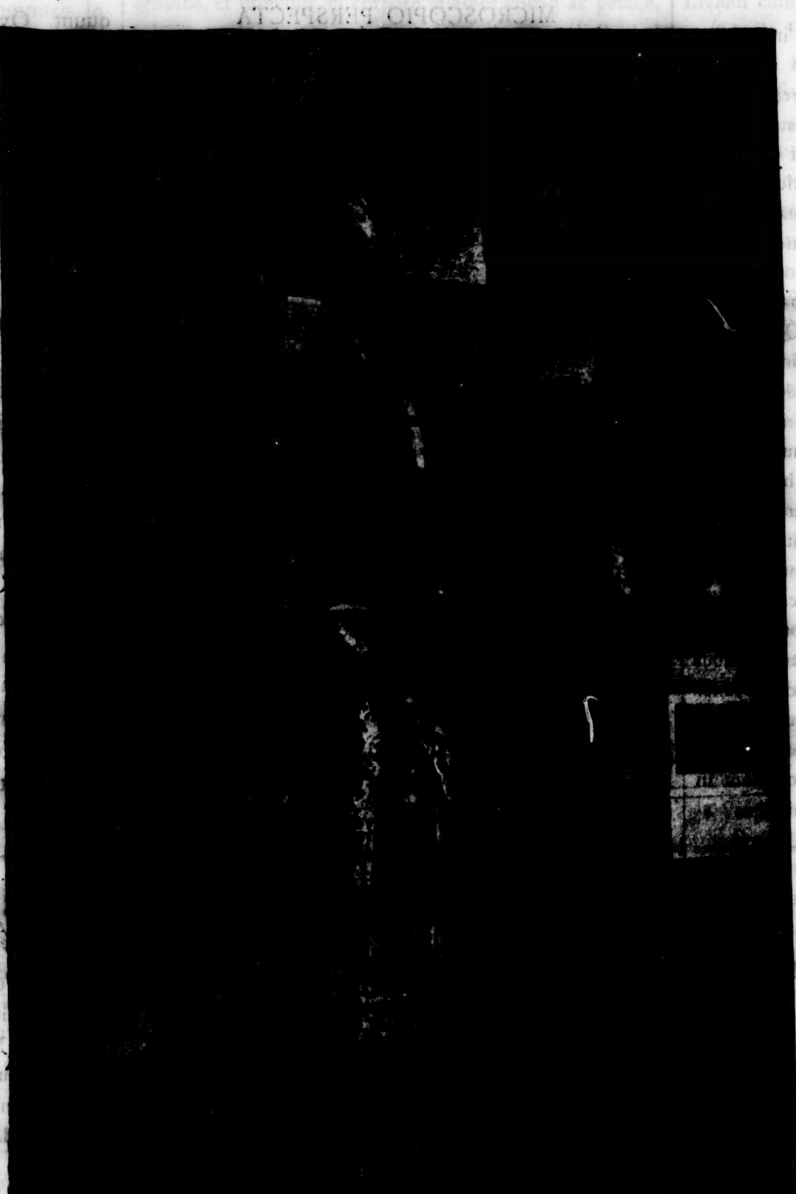
Supinis manibus epistolas exspectabam tuas, in quibus, de Parisiensi omnium rerum Expositione belle narrans, ea quoque narrares, quae mihi (studiis hoc indulgeas, oro, meis!) ferme rerum omnium sunt et princeps et caput. Quid enim caelo praestantius? Aut quid salubrius homini astrorum ordinem, vicesque contemplanti? Quae mihi contemplatio sane singulis noctibus in more est, nec ab ea revellor nisi dolens, nec inde, nisi spiritu melior animoque pacatus, infinita pace discedo. Quamobrem uti aliquid de « siderostato » scriberes, quo ritu perspicue soles, ipse quotidianis fere votis expetebam, utque ita a te pulcherrima scirem, quae ab immani telescopii huius mole non ipse modo, sed fere integrum humanum genus sibi fore sperabat.

Et quidem in superiore numero commentarii *Vox Urbis* hodie legi epistolam tuam; at me spes, diu corde fota, fefellit; non enim illic, quae desiderabam, inveni.

Quo igitur promissa illa abierunt, quibus animus meus, olim erectus, scrutatione vestra duce, se caelo plenius ingurgitare sperabat, expleri credebat? Ecce et sitiens adhuc et famelicus sum; nihil enim de astronomicis inquisitionibus, nihil de singulis, quae inde nos manebant speranda, notasti. Undenam, et quorsum ista? Silentio premisne pretiosiora thesauris, aut ideo taces, quia thesaurus, quem inde autumabamus futurum, effossus minime est, nec ingentem exitus aequavit conatum?

Premor undique dubiis, nec video qui et me sublevare possit, et rem tradere prouti est, ac explanare. Quum autem is sim, qui veritatem prae ceteris diligam, illud esto prae omnibus ut aperte colloquar tecum, et quae animo verso, tibi confitear; qui enim Lutetiis amici sunt adhuc, in studiis olim sodales mei, rogati semel et iterum, conticescunt.

Atque ad nomen quod attinet, « siderostatum » mihi non recte appellatum veraci Pallade videbatur. « Stasis » enim, graece, idem est ac latine « mora »; inde aerostatici non iure dicti sunt globi qui in aëre non perstant, sed ventorum permissi arbitrio, et in potestate eorum constituti, non stant, sed vagi abeunt quo flamina ferant; et propterea in commentario nostro hos rectius legi quondam « aerovagos » fuisse appellatos. Quid hoc habet, quaeso, commune cum « siderostato », cui cognatio, affinitas potius est cum « hydrostatica »? Aerostatum vere dicam globum, qui e verticibus Apennini quinto idus Octobris in aetherias regiones oriente sole immissus, inermibus dabat oculis intuenda omnia quae ad utrumque usque mare, quod Italiam alluit, patebant. Tremulae albicantesque longius patebant undae pelagi, cristatique Apennini apices subtus aspiciebantur, et per campos serpentia flumina, et in montibus nigrantia nemora, et fumantia villarum culmina, et eminens e rupe colossus, Redemptoris Christi crucigera imago. Stabat autem aerostatus aeterna fune detentus, medio libratus aëre; iamque ita aerovagi nomen amiserat; non enim vagari licebat. At siderostatum vestrum illud numquid medio libratur

Peristylium vulgo "dei Lanzi," Florentiae, cum Persei signo a Benvenuto Cellini composito.

(Photographice expresserunt Fr. Alinari - Florentiae).

aethere? Non itaque rei nomen respondet, nisi tu doctus dicas hoc ita appellatum quod ex ferro, graece σίδηρος, confectus sit. Quadam hyperbole ferebatur lunae globus hoc instrumento respiciendus quasi intra metrum abesset; qui non delectabantur hyperbole, potentiam eius anteferebant virtuti telescopiorum, quibus gestit Pultawa, Lik, et Rosse, et ipso amplificanda omnia, quae sunt in caelo, usque ad decem diametrorum millia dicebant. Quod enim summum in astronomicis huiusmodi rebus est, supremo trium millium diametrorum consistit in limine, ultra quod confusio quaedam praestantiorem ocularis lentis virtutem labefactat. At quonam pacto siderostatum vestrum, additis lenti triginta centimetris – nonaginta centimetris enim telescopia illa diametro utuntur – triplicem potentiam sibi prae illis vindicabat? Qui instrumenta illa longius peregrinans a patria studiorum meorum causa respexeram, intelligere nequibam, et nequeo adhuc, quae de siderostati vestri virtute praedicabantur.

Mantois et Gautier spatium inter duos crystallos, ocularem et obiectivum, sexaginta metrorum constituerunt, addidere speculum, quod reflectat, duorum diametro metrorum patens, gravia haec ad quatuor chilogrammatum millia, adlaborante Despretz, ita, ut integri siderostati pondus inter quadraginta et quinque chilogrammatum millia sit. Nunc igitur ad auferendum ingentem eius truncum ab Expositionis campo quadringenti et quinquaginta muli e validissimis illis, qui tormenta bellica trahunt, aegre sufficient, opus et ausus Francisci Deloncle.

Neque nos, neque ipse tantum erigebamur spe, sed ipse Pontificis nuntius in palatio illo Expositionis Parisiensis, cui ab optica nomen, pridie nonas Iunias, Ianssen accipiente, magnoque nobilissimorum virorum adstante comitatu, aperte fassus est Leoni XIII maxime cordi esse omnia, quae oculis humanis subsidio esse possint ad sideralia perscrutanda spatia; firmamentum esse sericum quoddam aureis filis atque adamantibus intertextum, quod artificis aeterni peritiam et potentiam amplissime pandit. At quidnam ipse erit artifex rerum, quae lux, qui splendor in hoc astro, quod nemo creavit, namque est a se, quod omnibus dedit lucem et magnitudinem, et ipse ne hilo quidem pauperior factus sit, nec ipse ab aeternitate sua et immensitate devius processerit? Plauserunt omnes dicenti et mittenti. Ubi plaudentia ora quieverunt, superaddidit: In nupera solis eclipsi perspexerunt, probaveruntque docti viri mirabilem solaris nostri systematis dispositionem, ordinem, virtutem, quibus patet omnia constituta fuisse a mente quadam omnipotenti et infinita, quae invisibiles caelestium perfectiones rerum, scientia satagente circa phoenomena, visibiles facit. Non omnes cum Angelo Secchi consentiunt quoad lunam planetasque intelligentibus habitatos creaturis; attamen, tu procedas ultro, o siderostatum, et siquid valueris, respondeas in rem. Quasi navis in ignota gradiens ut inquiras, perge benedictum et exploraturum universa in nomine illius Domini, quem invocamus: « Tu dux ad astra et semita ». — Haec ille vir Lorenzellius insignis, verbis.

Nec quisquam diversa credere poterat coram instrumento, quod constat vigintiquatuor ingentibus tubis ex chalybis laminis, singulis dimidio et duobus metris protractis, diametro hiantibus metro et imidio. Duos habet crystallos obiectivos metro et cm. vigintiquinque patentes. Innititur validae basi ex muro et lapide dolato confectae. Speculum exterius, quod coram obiectivo reflexum porrigit, mirabile est opus, in quod curvandum ad millesimum millimetri adlaboratum est, atque inter duodecim electum perfectissimum, eiusque pondus quatuor, uti diximus, nudo crystallo, chilogrammatum aequat millia. Machina magis visu intelligibilis, quam scripto explicabilis, totum sustinet, ac voluntati moventis obediens agit. Laudamus quidem ingens opus; at lunae imaginem proximam nondum accepimus. Siqua autem danda erit, ego sic deduco. Luna a nobis abest 384 000 chilometr. Haec autem per 10 000 divisa distantia, dat proximam lunam haud aliter, ac si 38 chilometr. et 400 metr. abesset. At quid de hoc hactenus? Certe ad me nihil *Astronom. de France*, eadem *de Bruxelles*, *Astrophilus* Mediolanensis et reliquae doctae ephemerides retulerunt. Qui viri, quot viri, quoties, quando interspexerunt?

« Rari nantes in gurgite vasto »; breviora quaedam nec tria ultra, aut quatuor, compendia, quoad nebulosas quasdam, ab Antoniado de Jurisy, qui siderostato usus est, perspectas accepimus; verum haec nihil novi astronomicarum rerum cumulo addiderunt. Atque inde col-

omnibus ad reditum destituti, nil iam aptius ad vitam trahendam sese habere arbitrantur, quam ut fratres suos corripiant et eorum corporum viriumque questum faciant.

Haec si frequentius rependerint nostrae Afrarum rerum avidissimae gentes, quae una regnandi cupidine ductae in tam cruentas saepe discordias ruunt, laudabili contra aemulatione certabunt, ut tantum humanitatis dedecus, constanti simul et prudenti conatu, tandem aliquando tollant, inltumque christianae caritatis opus omnino perficiant.

P. Rossani.

ISLEIA VIRGO

Aspice, de scopulo speculata Islëia, virgo,
Quem furor Oceani, quem premit ira Poli. —
Aspice ut illa levi tenuissima cymba carina
Certet in aequoreas fortiter ire minas.
Obvia surgenti ventorum aestusque tumultu
Prosilit aversum gurgite mersa latus.
Bella gerit; sed iniqua gerit; certare quid urget
Sic temere? optatam quaerit adire domum.
Haud procul ecce volat mergus, cui penna volanti
Alba procellosas emicat inter aquas,
Inque nigrescentem nimbum caelique ruinam
Fulgidus ad scopulum circinat ales iter.
Cur ubi nigrescunt nimbi insanitque procella,
Rupis inaccessum cur petit ille caput?
Cur loca gurgitibus saevisque obnoxia ventis
Aggreditur? propriam gestit adire domum.
Qualis in infaustam ventus pontusque carinam,
Talis es in nostras, dura puella, preces;
Frigida ut est rupes tumidum quae prodit in aequor —
Qua fulicae pennas composuere suas —
Frigidior scopulis saevisque immitior undis
Sis licet, at requies tu mihi talis ades.
Namque in amore tuo, Galatea, suove sepulcro
Cogitur Antinous pace domoque frui.

(Ex Gualterio Scott).

P. Gepp.

BENVENUTI CELLINI NATALI DIE
QUARTO POST SAECULO REMEANTE

Wolfangus Goethe, post maximos exantlatos labores, postque ausonium expletum iter, cum, Weimar in urbe, italico sermoni addiscendo rursus impensiusque operam navare constituisset, nil dignius nihilque aptius moliri ad rem sese posse censuit, quam si Benvenuti Cellini *Vitam*, ipso a summo artifice conscriptam, germanica lingua redderet. Negotium imprimis arduum maximeque rude efficiebant hinc comptissima linguae nostrae et quodammodo attica venustas, qua liber erat conscriptus, inde rhetorices praecepta felici quodam ausu spreta, ipsiusque grammatices canones quandoque violati. Adeo tamen vivam et potentem quidquid reddendi, sive verbo, sive scalpro, facultatem summo auctori natura dederat, ut, quemadmodum italos lectores sibi indesinenter devincire Benvenutus est callidus, ita et germanicum summum interpretem magica veluti virtute captivum effecerit, initique a se operis adeo servum, ut iam ad quidquid cogitandum, effingendum, exprimendumque impos evaserit, quoadusque *Vitam* Cellinii omnem ad ultimam vel lineolam nordico eloquio suo sit interpretatus.

Quae quidem interpretatio, vel inter ipsos Wolfangi, principis Germanorum auctoris, libros summis

Benvenutus Cellini.

laudibus cumulata, lectores innumeros per Teutonorum oras adepta est; quae enim exsurrexerat inter Benvenutum enarrantem et interpretantem Wolfangum cogitationum sensuumque communio, et pulcritudinis intelligendae similitudo, alterius animum, motus, iudicia in alterum veluti transfudisse visa est. Et profecto, vel si hodiernos quoque Benvenutus praescivisset honores, quos quarto remeante saeculo ab eius natali die Romani aurifices in summa Capitolii arce ad eius extollendam memoriam contulerunt, vel quos Florentini artium ingenuarum sodales reddere sese accingunt, nullum tamen altius splendidiusve sibi, gloriosissimo quo erat animo, tribui desiderasset laudis signum, quam quod Wolfangus ille regali calamo eius nomini constituit.

Nec tamen impar meritis tributum ille forte existimasset, qui cuiusvis artis indubie princeps peritissimusque artifex, idem superbia et iactantia intumescebat adeo, ut nescias utrum insigne meritorum pondus eam antecelluerit, an contra petulantis animi arrogantia illud omne intolerabiliter obruerit. Ceterum quantum ipse de se mire sentiret, ingenue in carmine aperuit, quod imprimendae suae *Vitae* preposuerat:

Questa mia vita travagliata io scrivo
Per ringratiar lo Dio della Natura
Che mi diè l' Alma e poi ne ha hauto cura:
Alte diverse imprese ho fatte, e vivo.
Quel mio crudel Destin d' offesa ha privo,
Vita ho, gloria e virtù più che a misura,
Gratia, valor, beltà, cotal figura,
Che molti io passo, e chi mi passa arrivo (1).

At leve hoc et quasi praetereundum in tanto homine vitium videretur, nisi maiora et graviora urgerent. Eccui enim *Vitam* illam lepidissimam perlegenti, non tam auctoris ipsius panegyrica oratio non apparuit, quam vel aemuli vel adversarii assidua incusatio libellusque causae indicendae acerrimo calamo exaratus? Quis enim tam quieto animo tamque libenti sermone tot crimina de se enarraverit, dinumeraverit, descripserit, nihil timens, nihil suspicans se apud aequales, et apud posteros, potiusquam perpetuam laudem, immortale contra scelesti nominis vituperium assequi posse? Quid contra ille de peccatis suis deque delictis censet? Poenitet sane aliquantulum, sed cito inutilem poenitentiam esse ratus, lepide seipsum hortatur ut quieto ac contento animo sit, atque ad novos ascensus erigatur:

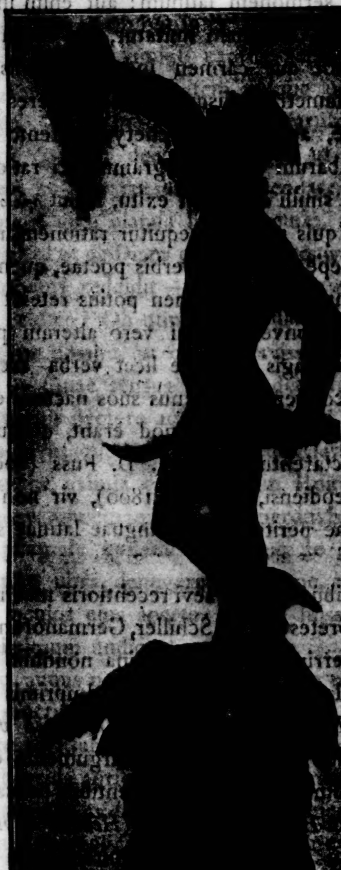
Poichè il pentir non val, starò contento.

Quodnam igitur de homine ferendum iudicium, quanta ipsi adscribenda culpa, quanta aetati vel tempori, quanta hominibus, nec iustis ferme nec piis, quibuscum conversatus est? Perardua sane et plena laboris et irrita plerumque inquisitio. Hoc autem affirmare tutum sit, in Benvenuto caelandi scalpendique peritiam arrogantiam et iactantiam aequasse, utramque autem cuiusvis iusti rective ignorantiam, et paene inconscientiam vicisse. Nec aliud iam ipsius in animo superserat rerum sive moralium sive externarum discrimen, quam quod in pulcro aut foedo discernendo adhiberet: non aliter, quam callidissimi illi Alexandrinae philosophiae artifices, quorum ad exemplum Petronium, arbitrum elegantiarum, legimus ab Henrico Sienkievicz descriptum, vel ad imitationem hodierni Niezthe asseclae, qui decidentes compellantur, sese gerunt.

Id potuit enim, ut, in tanta licet morum corruptione, tantaque intellectus amentia, opera tamen eius e scalpro prodierint, quibus maiora nullus unquam aurifex, pauci sculptores ediderint. Nec multum a veritate abesse auctor nepotum sententiam censuit, cum sese vix Bonarrotio secundum ipse ponere ausus sit.

Rogabat ipse, impudenter, suos cives: — Estne quis in terra venustior conspectu iuvenis, quam meus *Perseus*? (1)

Sed recte: nisi ad *Antinoum*, vel ad *Apollinem*, quos veteres effinxerunt, confugiamus, nisi ad Bo-

Perseus, Benvenuti Cellini opus.
(Photographice expresserunt Fr. Alinari - Florentiae).

narrotii aemulum *David* convertamus oculos, tantae venustatis ephebum vix unquam sculptor effinxit.

At *Perseus* ille, etsi maximum superstiterit Ben-

(1) Scilicet: Vitam hanc meam laboriosam describo, ut Deo grates reddam, qui mihi spiritum elargitus est, curaque gessit: alta variaque facinora explevi et vivo; crudele fatum me ne laederet cohibuit, gratia, virtute, pulcritudine adeo me cumulavit, ut multos praetergrediar, et a quibus vincor eos adaequem.

(1) *Puossi in terra veder garzon più bello*
Del mio Perseo?

comparare atque inservire crudeliter adigantur. Alias etiam reperies minore statu et nigerrimo infectas colore obsitasque lanugine; hoc genus formicarum maiore vi praeditum, ac suapte natura ad bellandum accommodatum, tanta est animi asperitate, ut victos devoret hostes.

Silentio hic praetereunda non sunt signa, quibus hae bestiolae se se invicem quodammodo alloquuntur, suosque sibi patefaciunt sensus. Id vario efficiunt motu antennarum, quas omnis generis formicae gerunt in fronte: quum enim eas hinc inde leviter quatiunt, comitem sibi obviam euntem admonent, ut dextrorsum gradum faciat. Celer antennarum motus ex alto in imum, celerrimoque temporis intervallo iteratus admonitio habetur, ut patefiat transeuntibus via: sin rapide antennas formicae impellunt ac retrahunt, easque bis erigunt atque cum impetu extemplo deprimunt, adversarias ad certamen lacessere censentur. Quum denique antennas leviter agunt, salutem comitibus sibi obviam venientibus dicunt formicae, quae huic comitatis praecepto, si ita loqui fas est, nulla unquam causa satisfacere negligunt.

Hactenus de formicis dicta diuturnis assiduisque debentur studiis Britanni rerum naturae investigatoris Henrici Burns, qui, quo ulterius in isthaec patefacienda progrederetur arcana, postquam quingenta circiter harum bestiolarum millia Londini in Palatio ex crystallo collegit, earum vivendi rationem, variasque vicissitudines summa cum diligentia continue praepotenti inspexit perspexitque microscopio, adeo ut, quae antea obscura vel ignota essent, plene perfecteque in lucem prodirent.

HERSILUS.

CUINAM URBIS INCENDIUM TRIBUENDUM

QUOD NERONIANUM DICITUR (1)

III.

Vox illa *subdere* Romani iuris usu consecrata est, ut *substitutionem* significaret, nempe: « actionem, plerumque improbam, contra legem, qua alius loco, pro, vice alterius ponitur ». Quapropter Tullius (2): « Te rogo in Hircii locum *subdas* », et iterum (3): « Quis in meum locum iudicem *subdidit*? ». At ne quis dicat nos Cicerone uti in Tacito interpretando, en Tacitus ipse de hac voce quid sentiat, Rigutinio teste ac docente in suo *Lexico*; non enim Calepino illo veteri, neque Taurinensibus, neque Forcellinianis voluminibus, quasi totidem rupibus, volumus adversarium opprimere: « **Sub-do**... ‖ *sostituire, mettere una cosa in luogo di altra, scambiarla, ma con frode e danno* (4). Testamentum subdere (Tacit.) *falsificare un testamento e metterlo in luogo del vero* (5); Subdere reos (Tacit.) *far passare altri per rei, falsamente accusandoli* (6). ‖ Maiestatis crimina subdere (Tacit.) *fingere, inventare accuse di lesa maestà* (7); Subdito rumore (Tacit.) *sparsa, fatta correre ad arte una falsa voce* » (8).

(1) Cfr. num. sup.

(2) *Ep. ad Familiares*, lib. X, 21.

(3) In orat. *Pro domo sua.*

(4) Id est: substituere, ponere rem in loco alterius rei proprio, commutare, sed fraude ac damno.

(5) I. e.: Falsum testamentum condere et, vero ablato, loco huius hoc falsum ponere.

(6) I. e.: Ita facere, ut qui rei non sunt quasi rei, falsa accusatione, puniantur.

(7) I. e.: Laesae maiestatis crimina in aliquem excogitata calumniose inferre.

(8) I. e.: Edita et vulgata falsa voce, notitia, etc. – Sic PLAUTUS: Subdere puerum; *mettere un figliuolo in luogo di un altro*, i. e. ponere filium Titii in locum filii Caii, ut hoc dolo aut alienam hereditatem occupet aut propriam amittat. – FESTUS: Subditus iudex, *giudice posto in luogo di un altro*, i. e. substitutus iudici iudex; – TERENTIUS: Subditus partus, *parto supposto*, i. e. partus fictus, simulatus, ita ut ille filius habeatur, qui filius non est; etc.

Iam igitur ex explicata significatione, vi et sententia verbi huius *subdere*, patet Christianos incendii non fuisse reos, quia Tacitus ostendit illos, in locum veri rei, immissos, verorumque reorum; quaesitissimis poenis, et infamiae teterrimae datos gratis fuisse.

At quid sibi vult Tacitus, quid innuit addens, dum ait: « Quaesitissimis poenis affecit, quos per *flagitia* invisos, vulgus Christianos appellabat »? Aliud est in odium populi cecidisse scelere, aliud, et iterum longe aliud, cecidisse flagitiis. *Flagitium* enim, ipso rursum teste Tacito, indicat non scelus, non facinus, non quid saevum, sed quod, vel absque scelere, turpe sit potius opinione hominum, quam natura rei. Hic enim sic docet (1): « Proditores et transfugas arboribus (Germani) suspendunt: ignavos, et imbelles, et corpore infames coeno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt. Diversitas supplicii illud respicit, tamquam *scelera* ostendi oporteat, dum puniuntur, *flagitia* abscondi ». Itemque Terentius (2): « Nonne id *flagitium* est te aliis consilium dare, tibi ipsi non posse auxiliarier? » Clare ostenditur hic *flagitium* non esse loco *sceleris* positum, sed in significatione verecundiae, ruboris, pudoris; italice: *vergogna.* Nec abest Cicero (3): « Qui praeesse agro colendo *flagitium* putas, profecto illum Atilium hominem turpissimum iudicares ».

Vides hic, iterum Tacito teste, Christianos incidisse non in odium, sed potius in contemptum vulgi, et quasi moleste habitos propter ea, quae tunc temporis erant et omnium sermone percrebrescebant; nam et cum Iudaeis unum idemque ducebantur, quos munditie nunquam celebres fuisse scimus, et ex iis, quae tunc etiam apparebant, quia Christiani nec balnea, neque ornamenta vestium, neque luxum, neque odores praeferebant. Unde et illud Taciti de Pomponia Graecina, « insigni femina, Plautio nupta ac superstitionis externae rea, mariti iudicio permissa. Isque prisco instituto, propinquis coram, de capite famaque coniugis cognovit, et insontem nunciavit. Longa huic Pomponiae aetas, et continua tristitia fuit. Nam post Iuliam Drusi filiam, dolo Messalinae interfectam, per quadraginta annos non cultu nisi lugubri, non animo nisi moesto egit ».

At quid si « invisos » dicas quasi « odio habitos », si « flagitia » interpretatus quasi « scelera » fueris? Scilicet, odio humani generis, teste Tacito, convicti postea sunt! Ego non miror idololatras in hanc venisse sententiam, apud quos Christiani de nocturnis infandis epulis, quos etiam contingere nefas fuisset, accusabantur, quasi scissis et concisis infantium carnibus farina oblinitis religione vescerentur. Quae quidem, praeter ea, quae debentur haereticis Cerinthianis, Ebionitibus, Magisque illius temporis, ex *Apologeticis* Tertulliani, Iustini, itemque ex *Octavio* Minucii Felicis hactenus cuique manifesta sunt. Ecquid enim idololatra cogitare poterat in Evangelio legens (4): « Si quis veniat ad me, et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus »?

Haec ubi recordatus fueris, patebit quid indicet historicus dum prosequitur: « Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos, et quaesitissimis poenis adfecit, quos per flagitia invisos, vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis eius *Christus*, Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat. Repressaque in praesens (*idest*: illico per supplicium Christi), exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudaeam, originem eius mali, sed per Urbem etiam, quo cuncta undique atrocia, aut pudenda confluunt, celebranturque. Igitur primo correpti qui fatebantur » – at si incendii crimen fateri non poterant, cuius expertes eos Tacitus ipse testatur, dum Neronem indicat auctorem incendii, nihil fateri poterant praeterquam se esse Christianos – « deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde (1) in crimine incendii, quam odio humani generis convicti (*alibi*: coniuncti) sunt ».

(1) TACIT. *Germania*, 12.

(2) *Heautontimorumenos*, v. 1, 49.

(3) Orat. *pro Sexto Roscio*, § 18.

(4) Luc. XIV, 26.

Accedit nunc non exiguum calumniae caput; ostendemus enim ex falsa et infideli interpretatione adverbiorum « haud perinde... quam », italice reddita: *tanto, quanto*, rem integram a veritate fuisse divulsam.

Nos autem, adverbia illa, ipso Tacito duce ac demonstrante, ostendemus, idem ac « subdo » male declarata fuisse. Non autem selectis ex Cicerone et Livio exemplis late collectis id facere volumus, quia cuique scriptori est sua « patavinitas », iuxta quam stilus a stilo differt, prouti vultus a vultu, et sonus vocis a sono, quibus ab homine homo distinguitur. Neque id mirum, cum id quisque experiri possit pro lubito si Florum cum Tacito, Livium cum Cornelio conferat, cum Vergilio et Catullo et Tibullo Horatium canentem hexametris, aut Ovidium Nasonem; stilus enim est quaedam dicendi scribendique ratio propriae uniuscuiusque indoli consona, cultu, saeculo, disciplina, consuetudine, litteris temperata.

Huc autem ille Taciti locus, quem vel antea retulimus, ad commodum legentium, est revocandus: « Igitur primo correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens, haud perinde in crimine incendii, quam odio humani generis convicti (coniuncti) sunt ».

Hoc adverbio Tacitus utitur prout enumero ex proximioribus XV° libris:

a) « Attamen (Cassius), quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura, provisu, perinde agere, ac si hostis ingrueret » (2). Vides hic « perinde » adhiberi non ad exprimendum « quantum », sed: « similiter », « iuxta », « quoad omnia et singula ».

b) « Haec, quamquam a duobus Ostorio Didioque propraetoribus plures per annos gesta, coniunxi, ne divisa haud perinde ad memoriam sui valerent » (3). Hic pariter vides « perinde » illud in significationem eamdem « similiter », et « iuxta », et « eo loco », et « eodem modo » redire, et reddere pariter: « quoad omnia et singula ».

c) « Spectaret populus hunc (Neronem) decore imperatorio, illum (Britannicum) puerili habitu; ac perinde fortunam utriusque praesumeret » (4). Vel hic « perinde » illud, est in significatione « similiter », « iuxta », et « ex hoc », et « quoad omnia et singula » pariter.

d) « At Agrippinae is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut perinde ignaram fuisse, ac sororem Britannici Octaviam, constiterit » (5). Neque hic « perinde » aliud valere, praeter « eo loco », et « similiter », et « quoad omnia et singula » vides.

e) « Non miror (Agrippina) inquit Silanam, nunquam edito partu, matrum affectus ignotos habere. Neque enim perinde a parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur » (6). Habes hoc, lector, in loco sermocinandi et scribendi modum a Tacito parem et ad unguem; idem quippe est ac si scripsisset: « Etenim haud perinde a parentibus liberi, quam ab impudica adulteri mutantur ». Ecquis autem « perinde » aliud ostendere posse speret, quam « similiter », vel « iuxta », vel « quoad omnia et singula » tantummodo?

f) « Neque servorum quisquam, neque clientium Sullae agnitus; maximeque despecta, et nullius ausi capax natura eius, a crimine abhorrebat; perinde tamen, (Sulla) quasi convictus esset, cedere patria, et Massiliensium moenibus coerceri iubetur » (7). Atque hic etiam « perinde » unice: « similiter », vel « iuxta », vel « quoad omnia et singula » praebet.

g) « Cetera per omnes imperii partes perinde egregia, quasi non Nero, sed Thrasea regimen eorum teneret » (8). « Perinde » istud nihil offert legenti extra ge-

(1) Et ipse Pascalius in opusculo suo (pag. 17, n.) et aliquis ex contra dicentibus memorant haberi et « perinde », et « proinde », Pascalio placuit « perinde », et equidem; nam « proinde », etsi catenis traheretur, in optatam sententiam nunquam venisset; quippe huic certa sexcentis ex locis significatio compar « ceterum », « atque ideo » et similia (italice *del resto, peraltro, quindi, perciò*, etc.).

(2) *Ann.* lib. XII, cap. 12. (3) Ibid. cap. 40. (4) Ibid. cap. 41. (5) *Ann.* lib. XIII, cap. 16. (6) Ibid. cap. 21. (7) Ibid. cap. 67. (8) Ibid. cap. 69.

ligitur, quod quidem iam inde aut cognitum aut coniectatum, vim, virtutem, potentialitatem quamlibet telescopii cuiusvis quoad interstellaria spatia, puta « Nubes Magellani », ad hilum reducendam floccumque, quippe sumus coram intervallis, quae metiri non possumus, omnemque humanae mentis captum longe praevertunt. Est infinitum quoddam non re sed specie, non in se sed proportione habita in prospicientem, qui habetur instar monadis, et quasi atomus coram creatis omnibus in unum congestis. Sed haec alio pertinent, fortasse Urania musa prosequenda mihi, ubi tempus adfuerit; nunc de siderostato prosequar, eo quidem animo ut ego, Vieilloti mi, te provocem ad disserendum atque ostendendum quod ipse et exspecto et postulo; nihil enim animo gravius meo quam ignorare, aut vix in parte cognoscere.

Quoad ea tamen, quae mihi sunt, noto immobilitatem tubi a mobilitate speculi rependi non posse, ac proinde, non ad omnia vestiganda circumferri. Quod si, uti in votis est meis, omniumque, immane instrumentum istud ab immobilitate sua ita mobile fiat, ut « aequatoriale » telescopium sit (utor astronomico lexico) valde timeo adversa conantibus. Pondus enim quinquaginta millium chilogrammatum credendum est fundamentum, ne inclinato pondere quaquaversus divelli aut collabi possint, et muniendum est fulcris obliquo ponderi, motuique aequis. At quonam statuetur in loco? Quum enim sexaginta per metra producatur et in altitudinem, et in circuitum, fastigiata et concava camera, tali debet fornice uti debet, cui sint altitudo ex octoginta metris, diametrum in basi septuaginta metrorum. Vaticanum portentum, et Pantheon dimidio minora erunt fornice huiusmodi; hanc enim inter quadraginta et duo metra ac triginta centimetra sunt. Quid autem de muris, queis tanta superimponenda moles, retenta Bonarrotii et Bramantis lege 42 : 71 : ; 70 : 118?.., Novamne hanc Babilonicam turrim astronomicae speculae addemus, et superimponemus parallelepipedum, vel quadratum ingens, gigantaeis viribus formidandum, saeculorum opus ut caementa coalescant? Quod si consentientes instrumento esse velimus, dignum tanto instrumento montem, super quo statuendum sit, adeamus. Sufficient celebrati Alpes, Albus Mons, aut in Hymalaia Everest, et Gaurisancar, et Cancinjangas?

Scio vocem « impossibile » in gallicis vocibus non reperiri; scio vos ausu quovis esse maiores; scio te doctrina praestare, et nonnihil commune mecum habere; qui enim erronem te fateris perpetuum, et emendationis expertem, dignus Rovittio crederis,

Qui multos homines, multorum vidit et urbes;

at quae abs te peto aut vestros inter ausus sunt, aut intra sapientiam tuam.

Cerchiara in Calabris, XI kal. Decembres MCM.

FORMICARUM VIVENDI RATIO

MICROSCOPIO PERSPECTA

Ac veluti ingentem formicae farris acervum
Quum populant, hiemis memores, tectoque reponunt;
It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Convectant calle angusto; pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris, pars agmina cogunt,
Castigantque moras; operae omnis semita fervet (1).

Formicas, ut ex hisce Vergilii versibus atque ex sexcentis aliis scriptorum locis elucet, maxime providae, alacres, disciplinatae, assidui patientes laboris otiique insciae omnium consensu semper habitae sunt. Sed quum hae bestiolae perexiguo sint statu, difficillimum est earum mores vivendique rationem ac modum nudis oculis accipere atque perspicere. Nostra tamen aetate mirificus formicarum instinctus plane perfecteque patuit ope instrumenti, quod crystallo minima perspicit, quodque graeco vocabulo « microscopium » appellatur.

Spectaculum admiratione maxime dignum nobis praebetur a sollertibus istis bestiolis, quum subterraneam [illegible] domum, in qua architecturum doctrinam in usum deductam passim videre est. Ac primum, formicarum domum inspicientibus, oculis quoddam patet vestibulum, ex quo fit gradus ad vastum cubiculum ad multa alia viam sternens. Tectum pilis seu stelis innititur plerumque rotundis atque ad amussim tum magnitudine tum robore respondentibus ponderi, quod sustinent. In limine vestibuli excubias indesinenter agit formica, quae ingredientibus vel exeuntibus comitibus, qui militum mos est, dat salutem. Primum autem incolunt cubiculum principes quaedam formicae, quae peculiari vivendi ratione reginae et habentur et appellantur: laboris hae ac sollicitudinis plane expertes, otio tabescunt, ac cibo vescuntur ab aliis comparato. Earum tantummodo est ova deponere, quae ceteris comitibus ad id designatis continuo curanda relinquunt. Ova saepe saepius circumvolvuntur atque humectantur, ut vitale foveatur germen in lucemque prodeat: quum autem ipsa fiunt larvae, quod longiore vel breviore temporis accidit spatio pro anni tempestatibus, incredibile dictu est quot quantisque curis eas nutriculae prosequantur formicae, quae a suo munere permagna cum diligentia fungendo nunquam desistunt, quum ipsis victus a quamplurimis aliis comparetur comitibus, hac illac indesinenter vagantibus ad grana, semina ac cetera id genus quaeritanda atque in foveam congerenda.

Sed aliquo post tempore larvae bombycinum, ut ita dicam, sibi exstruunt folliculum, atque chrysallides evadunt, quae postea fiunt formicae.

Notandum has bestiolas, quae tam exigua sunt statura, immani vi esse praeditas, adeo ut argenteum Italorum nummum, qui aequat virtute semis libellam, ore facile transferant: id idem esset, ac si homo pondus decem millium chilogrammatum dentibus extolleret.

Formicae, ut cetera animalia, varii sunt generis: praeter nigras otio indulgendi atque rixandi minime cupidas, rubrae sunt, quae, a labore alienae, vi nigris potiuntur comitibus, easque in servitutem redigunt, ita ut miserae bestiolae cibum victricibus

(1) *Aeneid.* lib. IV.

23]

LOLLIUS

SIVE DE PROVECTA LATINITATE

III.

Tentaturi discipulorum doctrinam sedent in aula maxima municipalis aedis, praeter eos quos nominavi, insignes alii viri, quos inter Nandus Cerbariensis, eorum longe doctissimus. Medium locum honoris causa Trebatius obtinet, impletque subsellium non minus mole famae, quam dudum sibi peperit, quam pingui omaso, quo tenditur. Adstat conferta iuvenum turba vociferantium submisso murmure, quorum alii indice digito mutuo sibi monstrant novas iudicum facies; alii vix risum compescunt; pauci sortem periculi timent.

Hora IX ante meridiem, indicto silentio, praeses assurgit, et, petita venia a Trebatio: — Quoniam — inquit — externi collegii, cui nomen *Cato maior*, quidam alumni huc migrarunt ut exercitationis gratia periculum facerent, quos gravioribus distentos curis morari diutius non licet, pace vestra, quotquot estis domestici adolescentes, ii primi se sistent probandi doctoribus super graecis et latinis litteris. — Mox aula resonat nomine Vinnii Asellae.

Procedit adolescens statura procera, circumseptis oculis crystallo subnigro, obstructis auribus gossypio, pendulam ante pectus phialam crebro naribus admovens ac subinde pollice obturans; credo, ne odor sapientiae evanesceret.

Cui Nandus: — Interpreteris — inquit — Iliadis locum de Priami precibus rogantis Achillem, qui locus est in lib. XXIV.

Diu conticuit adolescens, capite obstipo, donec ei doctor: — Num qui nummi tibi exciderunt, quod sic terram obtueris?

At ille tandem erecta cervice: — Ego non studeo.

Nand. — Macte, adolescens; ne unam certe peccasti syllabam. Sed, qui non studes?

Expectanti frustra responsum significavit praeses, V. Asellum, non ratione studiorum, sed staturae causa fuisse admissum alumnis secundi ordinis lycei; ceterum litterarum cursum iam [illegible] absolvisse, quo maturius in graviores disciplinas incumberet.

Cui Nandus: — Circumspice, praeses, sitne forte in isto grege ovis aliqua, quacum hic primogenitus commutetur (1).

Praes. — Accedat Probatius et latine vertat Homeri locum.

Haud moratus imperium adolescens complures versus, nec impolite redditos, uno spiritu recitat, Trebatio ac Mucio interdum demirantibus: — Quam confidenter loquitur! sapit hic pleno pectore. — Verum o mortalium vanam spem fragilemque fortunam! Dum anxio iuveni remigrat animus mentisque pavidae gaudium iam lacrimas habet, quas metus abegerat, importunus ille Nandus compositi tam bene aedificii tectum omne tegulasque deturbat. — Atque, ut sciam — inquit — qua pronuntiatione utaris, quae latine interpretatus es graece legas.

Ad haec excidit misero omnis constantia. Perfusus ergo rubore manifesto propiores condiscipulos limis oculis intueri, eorum voces aucupari si quid forte suggererent; tergiversari, haerere, excusare se quod oculos vitro munitos minutae illae litterulae fugerent.

Nand. — Scilicet graecum est, legi non potest.

Prob. — Parvi refert, graece legam nec ne, dum interpretari latine sciam, praesertim quum legitimum sonum graeci sermonis haud probe calleam; qua de re magna inter doctos quaestio agitatur.

(1) *Exod.* XIII, 13: « Primogenitum asini mutabis ove ».

Nand. — De legendo quaero, non de modo legendi.

Prob. — Atqui seiungi modus a re in legendo nequaquam potest. Nam si legas, aliquo modo legas necesse est.

Nand. — Quoniam satis mihi videris esse philosophus, legendi tibi ius esto quomodo libet.

Prob. — Non sum romanus civis, penes quos est, non solum « et ius et norma loquendi », sed etiam pronuntiandi. Ita enim certe de latina pronuntiatione disputantes audivi quosdam, qui eam litem triduo se diremisse gloriantur.

Nand. — Barbare legito, modo aliquid legas.

Prob. — Hoc vero indecorum est, nec patiar ego violari aures vestras teretes ac religiosas.

Nand. — Qui vocaris?

Prob. — Probatius.

Nand. — Unde ductum hoc nomen?

Prob. — E sacro fonte.

Nand. — Quaero qua ex lingua.

Prob. — Ex lingua matris.

Nand. — O felicem vere matrem tuam, quae talem te peperit! Tuus autem curio miser si non alias oves habet..

Prob. — Habet ova per dies solemnes Christi resurgentis.

Nand. — Euge, fili; serva te dignum tuo nomine, quod est graece πρόβατος, id est *ovis*.

Prob. — Ego vero sic existimo, Probatii nomen aut latinum esse *a probando*, aut iudaicum, a...

Nand. — Nempe a dura cervice. Nunc vero, Probati, satis mihi collegioque doctorum probatus es. Abi.

Discedentem clamor plaususque contubernalium est prosequutus, gratulantium quod omnia bene prospereque cessissent. Tantulo impendio ingens victoria stetit.

(Ad proximum numerum).

P. Angelini.

PER ORBEM

IOSEPHO Wabnerio socio nostro humanissimo primas reddere gratias, sicuti et alias egi, ita et hodie in viae limine gaudeo, quod benevolentiam suam non tam lectura assidua, quam et provida saepe memoria pandat. Nuntiavit ille, quod carissimum lectoribus fore non dubitamus, his adamussim diebus Polonos cives suos maxime satagere, ut Henrico Sienkievicz, scribendi artifici summo, suaeque gentis gloriae nobilissimae, debita honoris munera persolvant. Appropinquante enim quinquagesimo eius natalis anniversario, publico aere donum constituere et offerre tanto viro decreverunt. Velim tamen, ut cum feriae ad rem celebratae fuerint, de earum solemnitate et splendore amicus Wabnerius quam fuse nobis enarret, ut rursus eas lectoribus adponamus.

✤

Feriantes autem splendidissime, postremis hisce diebus Lutetienses vidimus, qui immanem illam omnium artium recensionem, qua eis placuit novi saeculi limen insigne facere, occludendam abradendamque salutabant.

Proxima vero gaudia fletibus. Choassy-le-Roi et Baiona duo sunt loca vaporitraharum horrendis infortuniis funestata. Primum duas inter vaporitrahas occursu contigit, quarum alteri velociore cursu, alteri tardiore eodem in tramite discurrere opus erat. Temporis quadam mora interposita, factum est ut utraque simul, eumdem in locum, adversis ex partibus concurreret. Ignis confracta ex machina erumpens, vorans excitavit incendium, atque e ruderibus miserisque ruinis mortui viatores septem, vulnerati ad viginti fere collecti sunt.

Ad Dax, contra, civitatem, in Baionensibus finibus, vaporitraha in argine discurrens a tramitibus, nimia qua concitabatur celeritate, prosiluit, inque inferiorem agrum magna ruina corruit. Viatores tunc temporis in tricliniario, ut ita dicam, currui plerumque congregati reficiendis viribus cibo intendebant. Coenam atra ruina suspendit, mortui in conquassatione permulti, quos inter Canevaro dux, Peruvianae reipublicae legatus, qui ad Iberos profectus erat. Tot frequentia infortuniorum Berton, populi oratorem, commotum, rogationem laturum praedicant, ut eorum, quicumque vaporitraharum ruina oppressi perierint, heredibus, collegia, quae harum curam habent, centum libellarum millibus culpae poenam persolvant.

✤

Lugubria haec retulimus; numne laeta aliunde ex terrarum orbe nunciantur? Heu! Pestis ex Bremensi, ex Alexandrino, ex Bonearensi portu suis venenatis telis minitatur. Marina plerumque diro advehendo flagello via. Ad Bremam urbem in *Marienburg* navi, quae Rosario ex portu profecta fuerat, Kunze nauta lue correptus occubuit; ad Bonearensem in *Higland Prince*, altera navi, ex Brasiliensibus profecta oris, bini peste affecti homines aegrotabant. Verum contagii metum admotae statim circa corruptas naves et portus quae maximae possunt cautelae abigunt omnino. Lectores igitur monere est, ut quieto animo sint, coque praesertim quod praevalidum teterrimae luis auxilium timor recenseatur.

✤

Arabica est fabella, non illepida sane, quae monitum confirmat. Princeps quidam ad Bagdad in suburbano deambulans in anum incidit livida consumptam macie, quae ad urbis moenia properabat. Huius pietate commotus, alteri suo ex comitatu princeps imperavit, ut subsidium vetulae offerret. Cui illa: — Auxiliis egeo nullis, at comitatem tuam velim praemio rependere.

— Quae es itaque? quo vadis? — princeps rogavit

— Pestis vocor, Bagdad versus fatis urgor.

— Num iter flectere, si placet, negabis?

— Nequeo; spondeo tamen me nonnisi decimationis ritu tuos in subditos percussuram.

Lues postero emersit die, sed parvo elapso tempore omnes incolas ea corripi princeps mirabatur, etsi non omnes morerentur. Cum morbus abiit dimidiataque plebs vix supererat, in reducem anum iterum princeps occurrit. — Abi in malam crucem! — imprecatus est statim; — hancne fidem servas?

— Immerito quereris — illa redarguit — ego enim vix decimum quemque ex tuis tetigi; ceterorum clades nihil me attinet, sed veneficam aliam saʒam me multo immitiorem. — Ecqua tamen? — Formido.

VIATOR.

VARIA

Quo perveniet electrides?

Quod maxime prohibebat homines adhuc quominus passim uterentur electride, erat in haud facili modo quo illam compararent, praeterea in gravi impendio si emerent, in machinis exstruendis si ipsi conficerent. Sex abhinc annis in hoc intendebat Edison Thomas ille Americanus, inquiens tunc multum progressurum humanum genus, cum ita in potestate sua haberet creationem electridis, ut illa eadem facilitate frui posset, qua in coquina ignis excitatur, qua frigida aqua efficitur calida. Quin etiam hoc sibi spondebat ut, nova hac virtute praeditae naves quatuor ad summum dies tererent in superando quidquid maris est inter Americam et Europam. Iamque hoc paene in factis, quod erat in votis; Edison quippe palam hoc novum faciet; iamque societas pecuniosorum conflata est, quae constructionem machinarum huiusmodi sibi unice faciundam vindicet. Hinc levi impendio lampadis unius, quam oleum domi alat, novis erit usus electridis in domibus, in officinis, ubique tum ad calorem, tum ad lucem. Haec autem machina simplex, parva, facile de loco ad locum portabilis, omnia tradet et afferet, quae nunc aegre maximo impendio, et maximis cum sollicitudinibus parantur.

✱

Flammiferi ubi plurimi conficiantur.

Quae diaria de Ottawae incendio nuperrimo retulere, maximam illo deletam flammiferorum fabricam lamentantur; quotidie cnim ex hisce trecenta et quinquaginta centena millia edere solebat. Rem propius inquirentes comperimus maximam horum fabricam esse apud Suevos in oppido, cui nomen Tidalhom, in pago silvoso provinciae Skaraborg, tribus millibus hominum ac trecentis frequenti, qui fere omnes in hoc opus unice incumbunt. In ea quovis anno absumuntur sexcenta millia pedum cubicorum ex ligno piceo, uti pinus et abies habentur, quae in frustula dissecantur. Quotidianus autem flammiferorum inde numerus ad 200 000 000 est, qui annuus 613 000 000 000 est habendus arithmetico iure. Electride commovente, tercentae machinae quotidie noningenta thecarum millia, ad continendos, conflant. Inscriptarum chartularum, quae singulis apponuntur thecis, pondus quolibet anno centum et viginti quatuor millium chilogrammatum pondera aequat; glutinis autem pondus, quo inscriptiunculae huiusmodi thecis adhaereant, inter duodeviginti chilogrammata est. Ingentes sane notae et numeri, de quibus tamen nemini fas est dubitare.

✱

Ioci.

Servus curiosus.

Martinus nobilissimi servus et familiaris viri principis, quocum adoleverat, talis erat, ut nihil domi clausum, nihil inexploratum illi esset; nam duplicibus instructus clavibus, absente domino, absentibus aliis, per omnia libere pererrabat conclavia, penetralia, et vel per ipsa scrinia et armaria divitis domus liberas versabat manus. Probus tamen ne obolum quidem surripuit unquam, contentus videndi et cognoscendi quae aliis abdita, impervia, et dominis nota solummodo. At olim, quum vino calescens fidem suam seque senum more laudaret, coram conservis arcana sua patefecit, atque ut fidem verbis faceret, clavium manipulum ostendit. Martini sermone relato ad principis aures ab invidis, hic veteris consuetudinis memor, et probitatem admirans: — Curiosum — inquit — non laudo, honestum teneo. — In indicem postea torvus: — Te domo mea — addidit — expello, qui me non de meo damno, sed de invidia tua monuisti! — Digna vivente adhuc viro vox, iustitia, et humanitas!

P. d. V.

SOCIIS MONITUM

NONNUNQUAM ad nos socii scripserunt dolentes hunc vel illum commentarii numerum suo tempore sibi non remissum; quin etiam interdum binos vel ternos quoque simul allatos.

Volumus itaque socios omnes certiores, diligentissime munus nos apud diribitorium exsequi, et a culpa longissime abesse. Profecto qui subnotationem non recto tramite, sed per bibliopolas fecerunt, neque iisdem iniunxerunt, ut nomen eorum patefacerent, ipsi serius commentarium accipient, cum bibliopolae committenti commentarium inscribere teneamur...

Ceterum quivis *Vocis Urbis* numerus fortuito amissus rursus a nobis petatur, qui rationem habebimus: subnotatio autem et alia omnia semper mittantur ad **Aristidem Leonori equitem**, commentarii *Vox Urbis* possessorem et administratorem, **Romam, via Alessandrina, 87.**

A SECRETIS.

[illegible] « similiter », aut « eo loco », etc. cui respondeat « quasi », « veluti », « prout ».

b) « Tum primum revocata ea lex (maiestatis); credebaturque haud perinde exitium Antistio, quam imperatori (Neroni) gloriam quaeri, ut condemnatus a Senatu, intercessione tribunicia, morti eximeretur » (1). Quid leges, si Tacito velis haberi consentiens, praeter hoc unum: « Credebatur, ea revocatione, non quaeri per singula et omnia exitium Antistio, sed Neroni gloriam »? Condicta quippe iam erant quae Ostorius audivisse negaret, quae Thrasea multo cum honore Caesaris, acerrime increpito Antistio accusatore, diceret. « Tam », seu « tantum », hic dare, ridiculum sit; ideoque unicus huic « perinde » sensus est: « similiter », « hoc modo », « hac industria », « tanto », « per haec omnia ».

c) « Plauto parari necem non perinde occultum fuit, quia pluribus salus eius curabatur » (2). Vel huic « perinde » subdens vocabulum « tantum », non poteris interpretari, sed unice: « eodem modo », « pariter », « per haec omnia »; sin risum ex legentibus, aut audientibus ciebis, ac tota cantaberis Urbe.

d) « Decumaturque et maneat provincialibus, potentiam suam tali modo ostentandi: sed laus falsa, et precibus expressa, perinde cohibeantur (*alibi*: cohibeatur), quam malitia, quam crudelitas » (3). Tantummodo vel hic « perinde » sonat: « similiter », « haud aliter », « eodem modo quo », et huiusmodi. Ubi ergo celeberrimum illud: « tantum »?

e) « Ipse (Nero) quo fidem adquireret, nihil usquam perinde laetum sibi (praedicare), publicis locis struere convivia, totaque Urbe quasi domo uti » (4). « Perinde » hoc indico adhibetur eadem significatione ac « similiter », « eodem modo », « per omnia », etc. « Tantum » illud longe abest.

f) « Ceterum Nero usus est patriae ruinis, exstruxitque domum, in qua haud perinde gemmae et aurum miraculo essent, solita pridem et luxu vulgata, quam arva et stagna, et in modum solitudinum hinc silvae, inde aperta spatia et prospectus » (5). Si « perinde » hoc interpretatum fueris « tantum », pugnabis cum additis: « solita pridem et luxu vulgata », quae proinde comparationem prorsus expellunt; idcirco unice pedestri sermone dices: « in qua non gemmae, non aurum miraculo essent; obsoleta haec; sed arva, sed stagna, etc. ». Vides hic igitur adverbio « perinde » usum fuisse Tacitum non ad comparationem, sed ad exclusionem comparationis omnino, more denique loci illius, quem superius e libro XIV, cap. 48, deprompsimus et apposuimus.

g) « Erant tamen qui crederent veterem illam (Urbis) formam salubritati magis conduxisse, quoniam angustiae itinerum et altitudo tectorum non perinde solis vapore perrumperentur » (6). « Perinde » etiam hic habetur non comparativa ratione et vi, sed unice: « omnino », « quoad omnia », « eodem modo », quo nunc. Idque patet ex iis, quibus illico Tacitus prosequitur addens: « At nunc patulam latitudinem, et nulla umbra defensam, graviore aestu ardescere ».

Iis itaque redditis, uti quod sit in Tacito, quidque ferat vox illa « perinde » Tacitus ipse doceret, abnormem Taciti interpretationem ad germanum sermonem, prouti est interpretanda, Tacito iubente, portamus; at repugnantia rei, Tacitoque dicimus verba, quae addere sua Minerva et lubito vult Pascalius dum scribit quae nunquam Tacitus edidit. Igitur primo correpti qui fatebantur... « se esse auctores incendii »? Non aedepol! scribe: « se esse Christianos »; haud enim licebat iis mendacium dicere, quo se Christianos esse negarent, ut saeva quaeque uno verbo vitarent. Qui igitur non mentiebantur ut incolumes essent, mentiti essent quoad crimen incendii, ut quaesitissimis poenis afficerentur?...

G. P.

(1) Lib. XIV, cap. 48. (2) Ibid. cap. 58. (3) Lib. XV, cap. 21. (4) Ibid. cap. 37. (5) Ibid. cap. 42. (6) Ibid. cap. 43.

Nihil ex semet natura creavit
Pectore amicitiae maius, nec rarius unquam.

(Manilius, *Astron.* lib. 2).

ANNALES

Krüger praeses in Galliam appulsus - Bellum ad Transvaal - Sinenses res - Iberiae atque Latinae Americae Madritensis conventus.

Massilienses, qui Krüger praesidem tanta exspectatione manebant, eum tandem suo in portu exceperunt. Feriae equidem publico ritu non celebratae, immo a reipublicae magistratibus cautum, ne adclamandi praesidis specie, in Anglorum offensionem popularium aestus forte prorumperet. Sed spontanea civium cuiusque ordinis ad portum frequentia, diuturna tantae multitudinis ovatio, ipsiusque praesidis verba, temperata sane, sed firma, sed intrepida, sed inconcussa divinae iustitiae spe fulta memorabilem eius adventus diem semper efficient. Quidquid enim extrema fata Boerorum armis et fortunae paraverint, indelebile tamen, ut Boyer, Massiliensium curio, ait, tantae virtutis et constantiae manebit historiae monumentum, ut doceat nepotes et posteros quam gravi pretio libertas et vita populorum deleantur.

Interea Boerorum duces et tribuni ubicumque per suae patriae montana loca praelia committunt, advelitationibus pugnant, bellum instaurant. Qua quidem assidua fortitudine id prope factum audimus, ut populi multi meridionalem Africam incolentes, heic vel illic ad arma iterum contra victores Anglos confugiant. Botha dux novum reipublicae moderandae centrum Rosenkraul ad oppidum constituit, quo et Schalk-Burger, alter a Transvaaliano praeside vir, cucurrit: Delarey autem ad Vryburg loca, Erasmus ad Olifant flumen pugnant.

*

Pariter nec Sinensium publicis negotiationibus, neque bellicis oppugnationibus ulla finis. Italorum Germanorumque sociatum agmen praeter celeberrimum illum maximum imperii murum Calgan versus in hostes profectum est. Itineri frigus atrox asperaque montium, potiusquam inimicae copiae adversantur; quos enim bis mille numero ad Huai-lang socii viderunt hostes, eosdem, nulla pugna, aufugisse mirati sunt. Quamobrem suspicantur duces in magnum forte exercitum sese incidere posse, qui imperiale refugium versus, viam sibi praepediat. Navalia pariter per flumina instruuntur praesidia, hibernia plerique exercitus parant; dum Voltier, Gallorum naviam praefectus, navigia sua per litora omnia ex Tonchinensibus finibus ad Ce-fu portum disperdit, ut Gallos cives eorumque res valido ubicumque citoque praesidio tueatur.

*

Solemne postremis his diebus pariterque iucundissimum nobis latino sanguine ortis Madriti fuit cuiusque latinae Americanae gentis legatos convenisse: eoque magis quod recentissimi seditionis tumultus longe alia fata polliciti fuerant. Mexicani praecipue legati fusas orationes habuerunt, ut populos illos omnes, ibero et latino semine fratres, abiectis tandem animorum simultatibus, discordiis, seditionibus, quibus male hactenus civilibus armis sese extenuarunt, concordes pactiones inirent, iunctisque animis, viribus, divitiis, sua bona augerent, ceterorum opera aemularentur, venturis fatis, dum tempus est, prospicerent. Adstiterunt coetui apostolicus ipse ad Iberos legatus, atque Azcarraga dux, qui Iberis administris praeest, et Campos, qui eorum res ad exteros moderatur. Incoeptum copiosae utilitatis frugiferum laeto animo ominamur.

Poplicola.

PUBLICI PER ORBEM COETUS
LEGIBUS FERENDIS

In **Anglia** in gubernium adlecti Cranborne, ut alter ab exterarum rerum administro sit, Gerard Balfour, ut commerciis praesit; Austin Chamberlain, ut aerario administrando primus a secretis adlaboret.

In **Gallia** Caillaux, qui aerario praeest, de administrando publico aere fusam habuit orationem. Rogatio de novo vectigali hereditatibus imponendo a comitiis popularium probata est.

In **Germania** Ballestrem ut popularibus oratoribus praesit electus est, et de Sinensis belli expensis vehemens disceptatio habita.

In **Iberia** Villaverde, qui aerario praeerat, ut popularium legatorum comitia moderetur renunciatus.

In **Italia** novae sessionis comitia iterum inita sunt die elapsi mensis Novembris vigesimatertia.

Scriba.

AENIGMATA

I.

Arbor inest hortis, rara atque coloribus impar.
Inverte: Hyblaeae tribuent sua dona volucres.

II.

Numen iamque fui; cultu inque meo metus ipse
Nempe aberatque aderam navibus ac domibus.
Adde notas, vae, tres: horrebit nocte timore,
Quisquis nos videt, heu! Nec simulacra sumus.

A. E. De Druffel.

Ex sociis qui utriusque aenigmatis interpretationem ad commentarii moderatorem miserint intra duos menses, unus, sortitus, gratis accipiet opus, cui titulus:

M. Tullii Ciceronis
ORATIO PRO T. A. MILONE
Curante A. Cinquini.

Aenigmata a. III, n. XVIII proposita his respondent:

1) **Sol-amen.** 2) **Cassis**

Ea rite soluta miserunt:

Ed. Bianco; Th. Laureri; Fr. Terijano; Fr. Xav. Reus, *Roma* - I. A. Schneider, *Monachio* - A. Chevènement, *Nods* - P. A. Crivelli, *Ancisa* - Ioannes Mediolanensis - Ios. Wahner, *Varsavia* - Vinc. Lakatos *Keszthely* - H. Hemsler, *Basilea* - Ioan. Sedlák, *Braga Bohem.* - Aug. Nerquet, *Monteloco* - Th. Vinas S. P., *Tarraga* - Guil. Schenz, *Ratisbona* - Aug. Zabeglio, *Novocomo* - I. Krajewski, *Kielciis* - R. Gennardi, *ex ephebeo Episc. Iaciensi* - Herm. Gini, *Taurinis Aquis* - Ioan. Cantono Ceva marchio, *Ronco ad Bugellam* - D. Le Provost, *Briocen* - A. Schneider, *Turico* - Collegium S. I. *St. Andreas* - Fr. Crouzillac, *Iparnaco* - A. Paul, *Borlad* - I. Samoreck, *Lublino* - I. Asprenas Rocco, *Caserea* - Rug. Pancaro, *Consentia Brut.* - I. Sernatinger, *Dresda* - Petr. Garrone, *Pezzana ad Vercellas* - A. Piotti, *Malado ad Vicentiam* - M. Vidal, *Palma in ins. Maiorica* - Hect. Landi, *Turrita* - Ios. Wilhelm, *Battle* - P. Aloisius a Tabia, *Praeneste* - I. Szymajtis, *Opitoloki in Litthuania* - Am. Robert, *Marieville in Canada* - G. Langenberg; I. Schmitz; Collegium Borromaeum, *Monasterio Guestph.* - Ios. Crosatti, *Poiano ad Veronam* - Abr. Morchio, *Genua* - Car. Stegmüller, *Sabaria* - I. Rokoszny, *Sandomiria* - G. R. e scholis Caritatis Cavanis, *Venetiis* - Aug. Roberge; Ios. C. A. Tr. de Lespinay, *Chicot in Canada* - St. Figielski, *Rypino* - Alois. Raineri, *Bergomo* - Hild. Guepin, *S. Dominico de Silos ad Burgos* - C. Perazzi, *Mengalore in Indis* - Val. Baldissera, *Glemona* - Ign. Aguilar, *Morelia in Mexicana rep.* - Vict. Hoffmann, *Posen* - Fr. Perényi, *Iasberény* - Alois. Cappelli, *Senis* - Ver. Cariolato, *Vicentia* - Ios. Lemette, *Rumillies* - Fr. Sallarés *Sabadello* - Cesl. Sokolowski, *Petropoli* - Ad. Huza, *Grybowio*.

Sortitus est praemium

C. Perazzi,

ad quem missum est opus, cui titulus:

LES CHINOIS CHEZ EUX
par I. B. Aubry.

Sponsor: Ioannes Baptista Ciampi, iurisperitus.

Romae - Ex Officina Forzani et Socii.